

Rozporządzenie 1774/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 3 października 2002 r. ustanawiające przepisy sanitarne dotyczące produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego nieprzeznaczonych do spożycia przez ludzi wskazuje na konieczność określenia zakresu prawodawstwa dotyczącego odpadów oraz przepisów dotyczących odpadów niebezpiecznych w odniesieniu do produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego (Dz. Urz. L 300/1 z 14.11.2009 r.).

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- <http://forum.poranny.pl/ustawa-smieciowa-nie-sprawdza-sie-odpady-leza-na-ulicach-zdjecia-t112275/>, pozyskano: 29.10.2013
- http://www.academia.edu/1185808/Panstwo_Mariusz_Gulczynski_Definicje_i_cechy_panstwa, pozyskano: 05.08.2013
- http://www.odpady-help.pl/publikacja_branzowa/185/nowe_regulacje_prawne_w_zakresie_postepowania_z_odpadami_nowa_ustawa_o_odpadach_autor_marek_gorski.html, pozyskano: 29.10.2013

SECURITY OF PARTIES IN CRIMINAL PROCEDURE BASED ON THE PROPOSED AMENDMENTS OF CODIFICATION

BEZPIECZEŃSTWO STRON W PROCESIE KARNYM W ŚWIETLE PROJEKTOWANYCH ZMIAN KODYFIKACYJNYCH

dr Monika Porwisz

Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie,
Wydział Administracji, Instytut Prawa i Administracji
m.porwisz@wspol.edu.pl

ABSTRACTS

This paper describes changes made of the Code of Criminal Procedure by the Law of 27 September 2013 on Amendments to the Law – Code of Criminal Procedure. The article presents the problems of international standards concerning for instance the right to defence, the right of the victim and development of mediation in criminal cases, considering in particular elements of restorative justice. A presentation is made of Polish legal regulations concerning mediation in the context of the current legal situation and proposed modifications. Criminal regulations incorporate provisions concerning not only favourable results of mediation for the perpetrator but primarily for the victim. A fundamental intention behind the introduced amendments is to improve the functioning of the judiciary, i.e. streamline procedures, reduce costs and shorten the duration of proceedings. As a result of the amendments, a new picture of the criminal proceedings has been created.

The scope of this amendment is undoubtedly very broad. Due to the scope of this study is not possible discussion all the abovementioned aspects. Within the context the proposed changes crucial problem is legal security the parties of the criminal proceedings. I will focus on the amendment regulations concerning the powers and obligations of the parties of criminal proceedings.

Projekt zmian procedury karnej dotyczy głównie tych instytucji, których dotychczasowy kształt powodował niepotrzebną przewlekłość wielu prowadzonych postępowań. Zmiany idą w kierunku, usprawnienia postępowania, dzięki stworzeniu prawnych ram szerszego wykorzystania

konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego i w szerszym zakresie realizowania idei sprawiedliwości naprawczej, jak również przemodelowania postępowania jurysdykcyjnego w kierunku większej kontradiktoryjności. Celem zmian jest także uzyskanie pełnej zgodności rozwiązań kodeksowych ze standardami orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Zakres przedmiotowej nowelizacji jest niewątpliwie bardzo obszerny. Z uwagi na ramy niniejszego opracowania nie jest możliwe omówienie wszystkich wskazanych aspektów. W kontekście zaproponowanych zmian niezwykle istotna jest problematyka bezpieczeństwa prawnego stron postępowania karnego. Skoncentruję się więc na znowelizowanych regulacjach dotyczących uprawnień i obowiązków stron, w szczególności w postępowaniu przygotowawczym w zakresie konsensualizmu procesowego i reprezentacji procesowej.

KEY WORDS:

security, amendmends, criminal proceedings, legal regulations, victim, perpetrator, rights

bezpieczeństwo, nowelizacja, konsensualizm procesowy, postępowanie karne, kontradiktoryjność, strona procesowa, uprawnienia

WSTĘP

Każda zmiana regulacji prawnych uwzględniać powinna istniejące gwarancje uczestników postępowania karnego. Pierwszeństwo bowiem przyznać należy uprzednio już usankcjonowanym normom prawnym, zgodnym z ustawą zasadniczą i dostosowanym do regulacji prawa europejskiego.

Zmiany, czy to o charakterze modyfikującym normy prawne, czy wprowadzające nowe principia, powinny podążać za wyzwaniem współczesnego, zglobalizowanego świata i zawierać w szczególności standardy ochrony praw podmiotowych osób pokrzywdzonych, jak również uwzględniać prawo stron do słusznego procesu.

Podjmując problematykę bezpieczeństwa sensu largo, uwzględnić należy zatem aspekty bezpieczeństwa prawnego w sensie gwarancji procesowych uczestników postępowania. Nie jest jednak to możliwe bez wyjaśnienia podstawowych kwestii terminologicznych, dotyczących zarówno pojęć

bezpieczeństwo, bezpieczeństwo wewnętrzne, jak i pojęcia stron procesowych w postępowaniu karnym.

PODSTAWOWE POJĘCIA

Ogólnie można powiedzieć, że bezpieczeństwo to stan spokoju, pewności związany nie tylko z zachowaniem korzystnego dla danego podmiotu status quo, lecz także z pozytywną wizją jego przyszłego rozwoju. Bezpieczeństwo można określić jako pewność istnienia i przetrwania, posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Zatem bezpieczeństwo to egzystencjalna, potrzeba podmiotowa o złożonym wieloaspektowym charakterze. W szczególności należy, zatem podkreślić konieczność definiowania bezpieczeństwa w ogólnym rozumieniu bezpieczeństwa państwa. W odniesieniu do tego aspektu należy dokonać oceny sposobów pojmowania i definiowania pojęcia bezpieczeństwa wewnętrzne, ze szczególnym uwzględnieniem stosowania i rozumienia tego pojęcia w polskim porządku prawnym tak na poziomie konstytucyjnym, jak i ustawodawstwa zwykłego. Biorąc pod uwagę charakter opracowania, zasadne jest skoncentrowanie się na kategorii pojęciowej bezpieczeństwa wewnętrznego. Określenie to jest powszechnie używane zarówno w języku potocznym, jak i w terminologii naukowej, urzędniczej i politycznej. Termin ten funkcjonuje w ustawie zasadniczej (art. 135. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., DzU 1997, nr 78, poz. 483.). Przepis *expressis verbis* stanowi, iż Rada Bezpieczeństwa Narodowego jest organem doradczym Prezydenta w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego. W tym samym akcie prawnym w art. 146. ust. 4. pkt 7., wskazano, iż kompetencją Rady Ministrów jest zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz porządku publicznego. Aspekty bezpieczeństwa wewnętrznego zostały ponadto ujęte w Ustawie z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu (DzU 2010, nr 29, poz. 154.). Ustawodawca wskazał, iż tworzy się Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, jako agencję właściwą w sprawach ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i jego porządku konstytucyjnego. Należy podkreślić, iż poza ustawą o ABW i AW trudno wskazać inny akt prawny rangi ustawowej, który zawierałby analizowane pojęcie. Nie ma go ani w Ustawie z 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (DzU 2002, nr 113, poz. 985. z późn. zm.), jak również w Ustawie z 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (DzU 2007, nr 89, poz. 590. z późn. zm.).

Obok wymienionych regulacji prawnych wspomnieć należy o doku-

mencie „Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej” z 2007 r. Dokument ten został wydany na podstawie art. 4a ust.1., pkt 1. Ustawy z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (DzU 2012, poz. 461. j.t.). Wspomniany dokument zawiera wprawdzie podrozdział zatytułowany „Bezpieczeństwo wewnętrzne”, jednak nie proponuje się tam definicyjnego ujęcia tego zagadnienia. Jednocześnie w dokumencie tym jego twórcy, opisując nadrzędne cele działań państwa w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego, oprócz bezpieczeństwa publicznego wymieniają pojęcie bezpieczeństwa powszechnego. W strategii w punkcie poświęconym sprawiedliwości wskazano iż „podstawą systemu prawnego Rzeczypospolitej Polskiej powinna być troska o ochronę bezpieczeństwa i spokoju obywateli. Poprawie bezpieczeństwa obywateli służyć będą zmiany w zakresie prawa karnego zmierzające do zmiany filozofii karności i prowadzenia racjonalnej polityki karnej” (www.bbn.gov.pl, 30.10.2013).

Brak jest zatem spójnego rozumienia pojęcia bezpieczeństwa wewnętrznego w aktach prawnych i dokumentach strategicznych. Wobec powyższego zasadne jest wskazanie elementów uniwersalnej definicji bezpieczeństwa wewnętrznego. Dążąc do wypracowania definicyjnej koncepcji bezpieczeństwa, należy wskazać, aby w działaniach koncepcyjnych, analitycznych i wykonawczych przyjąć, jako zasadnicze następujące kategorie pojęciowe: bezpieczeństwo ustrojowe, bezpieczeństwo publiczne, porządek publiczny, bezpieczeństwo personalne, pokój społeczny. Równie przydatne w konstruowaniu uniwersalnej definicji bezpieczeństwa jest poznanie uwarunkowań bezpieczeństwa wewnętrznego oraz społecznej percepcji problematyki bezpieczeństwa wewnętrznego. Istotna jest ponadto kwestia powiązań bezpieczeństwa wewnętrznego z rozwojem społeczno-gospodarczym i występującymi zagrożeniami przestępczością. Tym samym termin bezpieczeństwa powinien być interpretowany przez pryzmat stanu ochrony obywateli przed aktami przemocy ze strony przestępców, skalę zagrożeń porządku w miejscach publicznych, wskaźniki przestępstw, tendencje rozwojowe patologii społecznych (Sienkiewicz-Małyjurek, Niczyporuk, 2011, s. 19.).

Dokonując konceptualizacji pojęć, należy wspomnieć o użytej w niniejszym artykule kategorii pojęciowej bezpieczeństwa prawne, które należy interpretować w kontekście gwarancji procesowych stron procesowych i poszanowania zasady równości stron w zakresie ich uprawnień. W procesie karnym sens tej zasady oddaje reguła słuszności procesu. Stanowi ona

gwarancję, iż każdej ze stron przysługują wszelkie środki prawne, które może wykorzystać w czasie toczącego się postępowania w celu ochrony swoich interesów. Sytuacja procesowa występujących na przeciwległych biegunach stron postępowania jest diametralnie różna. Rolą organów procesowych jest optymalne wykorzystanie przepisów prawnych w dążeniu do realizacji praw tych uczestników postępowania, bądź podmiotów wykonujących uprawnienia strony. Skuteczny proces to proces rzetelny, realizowany z wykorzystaniem zasad prawnych i etycznych, respektujący prawa stron, bez uprzedzeń i uprzywilejowania któregokolwiek z uczestników postępowania.

Mając na uwadze powyższe poczynione uwagi, należy podkreślić, iż udział w postępowaniu karnym w charakterze strony uzależniony jest od posiadania przez dany podmiot zdolności procesowej i legitymacji procesowej. Zdolność procesowa to zdolność o charakterze abstrakcyjnym do bycia stroną w ogóle, a nie w konkretnym procesie, to zdolność zajęcia stanowiska strony w postępowaniu karnym. I tak zdolność bycia bierną stroną procesową ma jedynie osoba fizyczna, która ukończyła 17 lat, a wyjątkowo 15 lat (art. 10. § 1. i 2. k.k.). Natomiast zdolność procesową do bycia stroną czynną ma osoba fizyczna, w tym i małoletnia, jak i osoba prawna oraz podmiot nieposiadający osobowości prawnej, przy czym zdolność bycia oskarżycielem publicznym ma jedynie prokurator i inne ustawowo uprawnione organy. Legitymacja procesowa to z kolei uprawnienie bycia określoną stroną w konkretnym procesie. Oskarżycielem prywatnym, posiłkowym lub powodem cywilnym może być więc jedynie osoba pokrzywdzona przestępstwem zarzucanym oskarżonemu (art. 53., 59. i 62. w zw. z art. 49. k.p.k.), a w razie śmierci pokrzywdzonego osoba najbliższa dla zmarłego (art. 52. k.p.k.). Oskarżycielem publicznym w postępowaniu zwyczajnym może być tylko prokurator, a w postępowaniu przed sądami wojskowymi – prokurator wojskowy (art. 657. § 2. k.p.k.). Po stronie biernej legitymacja do procesu wynika z wysunięcia wobec określonej osoby fizycznej zarzutu popełnienia przez nią przestępstwa lub wystąpienia z takim oskarżeniem do sądu.

Konieczne jest także wyodrębnienie pojęcia zdolności do podejmowania czynności procesowych, a zatem możliwość osobistego działania przez stronę w postępowaniu. Zdolność tę bowiem ma w zasadzie jedynie osoba posiadająca zdolność do czynności prawnych w rozumieniu prawa cywilnego, a więc gdy chodzi o osobę fizyczną – pełnoletni i nieubezwłasnowolniony. Dlatego też, w myśl art. 51. § 2. k.p.k., za pokrzywdzonego

będącego małoletnim lub ubezwłasnowolnionym całkowicie bądź częściowo jego prawa wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której pieczęcią pokrzywdzony pozostaje. W przypadku zaś, gdy pokrzywdzony nie jest osobą fizyczną, czynności procesowych dokonuje organ uprawniony do działania w jego imieniu (art. 51. § 1. k.p.k.). Podkreślić jednak należy, iż inaczej rzecz przedstawia się w przypadku oskarżonego. Nawet bowiem gdyby był nieletni lub ubezwłasnowolniony, nie jest pozbawiony możliwości podejmowania czynności procesowych w swym własnym procesie, a przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod pieczęcią której oskarżony pozostaje, może jedynie podejmować wszelkie czynności procesowe na jego korzyść (art. 76. k.p.k.). Jest to działanie obok samego oskarżonego, a nie, jak w przypadku pokrzywdzonego – za tę osobę. Oskarżony nie może być pozbawiony prawa do samodzielnej obrony.

Wymiar reguły równości stron znajduje swój wyraz w relacji pokrzywdzony–podejrzany (w postępowaniu przygotowawczym), ale również dotyczy równouprawnienia podejrzanego i prokuratora, korzystającego z uprawnień strony w ramach czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym. W toku procesu karnego istnieje konieczność zagwarantowania fundamentalnych praw również stronom postępowania sądowego.

Przedstawiony zakres terminologiczny określa jednocześnie obszar przedmiotowy poruszanej problematyki, tj. sytuacji procesowej stron procesowych w postępowaniu karnym w kontekście zmian ustawowych.

ZAKRES ZMIAN USTAWOWYCH

Projekt Ustawy z 27 września 2013 r. o zmianie Ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw został ostatecznie uchwalony na posiedzeniu Sejmu nr 50 27 września 2013 r. i podpisany przez Prezydenta RP 17 października 2013 r. Wskazany akt prawny został ogłoszony w Dzienniku Ustaw 25 października 2013 r. Ustawa w zakresie procedury karnej przewiduje przemodelowanie postępowania w kierunku jego usprawnienia i przyspieszenia, jak również uzyskania pełnej zgodności rozwiązań kodeksowych ze standardami orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w szczególności związanych z nadmiernym i długotrwałym stosowaniem tymczasowego aresztowania.

Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 lipca 2015 r., z wyjątkiem: art. 1. pkt 18., pkt 19., pkt 38., pkt 63. w zakresie art. 232a § 1., art. 1. pkt 104. w za-

kresie art. 335., art. 1. pkt 112 lit. b i pkt 204 lit. a, art. 2., art. 12. pkt 3., art. 50., art. 53. i art. 54., które to artykuły wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia. Natomiast zmiany ujęte w art. 1. pkt 45 lit. c w zakresie art. 156. § 5. i 5a, art. 1. pkt 65 lit. b, pkt 79 lit. b, pkt 88. oraz pkt 204 lit. b wchodzi w życie z dniem 2 czerwca 2014 r. (DzU 2013, poz. 1247., www.dziennikustaw.gov.pl, 27.10.2013).

W uzasadnieniu do projektu ustawy wskazano zakres podmiotowo-przedmiotowy dokonanych zmian procedury karnej:

1. Wskazano na zmianę katalogu uprawnień i obowiązków procesowych stron postępowania karnego, w szczególności oskarżonych oraz osób pokrzywdzonych przestępstwem.
2. Uległ modyfikacji zakres kompetencji biegłych z zakresu medycyny sądowej, wskazanych jako osoby, które winny prowadzić czynność otwarcia zwłok.
3. Dostrzeżono konieczność powołania tłumacza w odmiennych niż dotychczas sytuacjach. Na wniosek oskarżonego lub jego obrońcy tłumacza należy wezwać również w celu porozumienia się oskarżonego z obrońcą w związku z czynnością, do udziału w której oskarżony jest uprawniony.
4. Nowelizacja procedury karnej ma na celu zwiększenie efektywności postępowania karnego, jego przyspieszenie i uproszczenie. Tym celom przyswieca przemodelowanie procedury karnej w zakresie konsensusalizmu procesowego. Wspomnieć tu należy o zmianie przepisów odnoszących się do mediacji, w tym wyraźne określenie zasad jej prowadzenia oraz wprowadzenie zakazu przesłuchania mediatorów na okoliczności, o których dowiedzieli się w trakcie prowadzonego przez nich postępowania. Innym rozwiązaniem konsensualnym jest skazanie bez rozprawy. Zmiany wprowadziły rozszerzenie możliwości zawierania porozumień procesowych, np. wnioskowania przez prokuratora o skazanie bez rozprawy na wszystkie występki (a nie jedynie występki zagrożone karą nieprzekraczającą 10 lat pozbawienia wolności).
5. Fundamentalny charakter mają zmiany związane z udziałem radców prawnych w postępowaniu karnym w zakresie możliwości działania adwokata oraz radcy prawnego, w szczególności polegające na zwiększeniu ich aktywności procesowej oraz rozszerzeniu katalogu sytuacji, w których z urzędu wyznaczani są obrońcy oraz pełnomocnicy. W obecnym stanie prawnym obrońcą w postępowaniu karnym lub kar-

- nym skarbowym może być jedynie adwokat. Ustawa daje możliwość pełnienia funkcji obrońcy radcom prawnym. Pomoc prawna polegająca na występowaniu przez radcę prawnego w charakterze obrońcy w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe nie będzie mogła być świadczona jedynie przez radców prawnych pozostających w stosunku pracy, z wyjątkiem zatrudnienia pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych.
6. Węzłowy zakres mają ponadto zmiany w modelu postępowania przygotowawczego, odmiennie określające jego cel oraz zakres przedmiotowy śledztwa i dochodzeń. Uległa zmianie ponadto konstrukcja aktu oskarżenia jako skargi. Bezpośrednio zmiany te wpływają na zakres podmiotowy działania organów ścigania (w tym Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Żandarmerii Wojskowej, finansowych organów dochodzenia), prowadzących postępowania przygotowawcze oraz prokuratorów, ze względu na inne ukształtowanie ich uprawnień i obowiązków jako organów prowadzących oraz nadzorujących postępowanie karne (zmiana celu postępowania przygotowawczego, zakresu śledztwa i dochodzenia, konstrukcji aktu oskarżenia) oraz oskarżycieli, poprzez przede wszystkim zwiększenie ich aktywności w zakresie przeprowadzania dowodów na etapie postępowania przed sądem.
 7. Zmiana modelu postępowania karnego, zwłaszcza w zakresie fazy postępowania przed sądem pierwszej instancji prowadząca do wzmocnienia sądu jako arbitra, z jednoczesnym wprowadzeniem rozwiązań pozwalających na sprawne organizowanie rozpraw i posiedzeń sądowych. Jednocześnie wyposażono w szereg kompetencji referendarzy sądowych, z uwagi na dopuszczenie ich do udziału w postępowaniu karnym.
 8. Odnotować należy ponadto zmianę w zakresie rezygnacji z postępowania uproszczonego, z uwagi na fakt, że omawianą nowelizacją zlikwidowano większość różnic między postępowaniem zwykłym a uproszczonym.
 9. Wprowadzono możliwość uzyskania odszkodowania i zadośćuczynienia również za niesłuszne zastosowanie środka karnego (np. zawieszenie w wykonywaniu zawodu, nakazanie powstrzymania się od prowadzenia działalności gospodarczej, zakaz opuszczania kraju). (Uzasadnienie do projektu zmiany ustawy kodeks postępowania karnego, www.sejm.gov.pl, 23.10.2013).

ROZWIĄZANIA KONSENSUALNE

Wśród zmian procedury karnej sporo uwagi poświęca się rozwiązaniom konsensualnym, w tym mediacji. Mediacja może mieć zastosowanie w całym procesie karnym (zarówno w sprawach ściganych w trybie publicznoskargowym, jak i prywatnoskargowym), niezależnie od jego etapu, choć oczywiście pozytywne wyniki mediacji są uwzględniane przez sąd przy wymiarze kary (art. 53. § 3. k.k.). Na marginesie czynionych tu uwag o mediacji warto nadmienić, iż proponowane zmiany procedury w sprawach o wykroczenia przewidują także możliwość prowadzenia mediacji w tym postępowaniu.

Projektowana zmiana w przedmiocie mediacji nie ma radykalnego charakteru. W kontekście omawianej problematyki sytuacji procesowej stron postępowania podkreślić w szczególności należy rozwiązanie wskazane w art. 23a § 4. k.p.k. Otóż zasadne jest, co przewiduje nowelizacja, informowanie z urzędu oskarżonego i pokrzywdzonego o istocie, celach i zasadach postępowania mediacyjnego i pouczenie ich o możliwości cofnięcia tej zgody aż do zakończenia postępowania mediacyjnego. Wyrazem w mojej ocenie pleonazmu legislacyjnego jest podkreślenie dwukrotne w § 1. i 4. omawianej regulacji konieczności informowania stron o celach i zasadach postępowania mediacyjnego. Ponadto w art. 23a § 1. k.p.k. zawarto konieczność pouczenia stron o treści art. 178a k.p.k. Gwarancja zawarta w art. 178a k.p.k. statuuje zakaz przesłuchania mediatora co do okoliczności, o których dowiedział się w trakcie mediacji. Jedynym wyjątkiem od zasady zakazu przesłuchania mediatora będzie możliwość jego przesłuchania w zakresie informacji, jakie uzyskał, prowadząc mediację, od oskarżonego lub pokrzywdzonego, dotyczących przestępstw, o których mowa w art. 240. § 1. k.k.

Podkreśla się zasadę dobrowolności mediacji, akcentując, iż udział oskarżonego i pokrzywdzonego w postępowaniu mediacyjnym jest dobrowolny. Innymi zasadami wskazanymi przez ustawodawcę w art. 23a § 7. k.p.k., w zakresie prowadzenia mediacji, są zasada bezstronności i zasada poufności. W tym zakresie ustawa odpowiada regulacjom zawartym w Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy Nr R(99)19 w sprawie mediacji w sprawach karnych, a także wskazaniom zawartym w Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy Nr R(85)11 w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym, które w szczególności akcentują zasadę poufności. W myśl tej zasady informacje o przebiegu mediacji nie mogą być udostępniane żadnej osobie postronnej.

Zgodę na uczestniczenie w postępowaniu mediacyjnym odbiera organ kierujący sprawę do mediacji, a więc: sąd, referendarz sądowy, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator lub inny organ prowadzący to postępowanie, a także mediator.

Organem postępowania jest tutaj także referendarz sądowy, któremu projektowana ustawa przyznaje poza uprawnieniami w zakresie mediacji jeszcze szereg innych kompetencji. W art. 2. § 2. Ustawy z 27 lipca 2001 r., Prawo o ustroju sądów powszechnych (DzU 2013 poz. 427. j.t.) wprowadzona została możliwość wykonywania zadań z zakresu ochrony prawnej w sądach także przez referendarzy sądowych. Zadania referendarzy w postępowaniu karnym precyzuje proponowany art. 93a k.p.k., stanowiący, iż w wypadkach określonych w ustawie referendarz sądowy może wydawać postanowienia lub zarządzenia. Ponadto polecenia, które zgodnie z ustawą wydaje sąd, może wydawać także referendarz sądowy.

Po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego instytucja lub osoba do tego uprawniona sporządza sprawozdanie z jego wyników. Do sprawozdania załącza się ugodę podpisaną przez oskarżonego, pokrzywdzonego i mediatora, jeżeli została zawarta.

W kontekście omawianego konsensusu procesowego, jakim jest mediacja, nie sposób pominąć regulacji zawartej w art. 107. k.p.k., umożliwiającej nadanie na żądanie osoby uprawnionej, przez sąd lub referendarza sądowego klauzuli wykonalności orzeczeniu podlegającemu wykonaniu w drodze egzekucji. Sąd lub referendarz sądowy odmawia nadania klauzuli wykonalności ugodzie zawartej przed mediatorem, w całości lub w części, jeżeli ugoda jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa.

Innym rozwiązaniem konsensualnym jest instytucja skazania bez rozprawy uregulowana w art. 335. k.p.k. Instytucja z art. 335. k.p.k. została oparta na porozumieniu podejrzanego (oskarżonego) z prokuratorem w kwestii wydania wyroku i orzeczenia przez sąd uzgodnionej z oskarżonym kary bądź środka karnego. Warunkiem sine qua non jest zgoda oskarżonego wyrażona dobrowolnie. Takiej zgody nie może w zastępstwie podejrzanego wyrazić obrońca. Możliwe jest również cofnięcie przez oskarżonego wyrażonej zgody. Podejrzanym, wyrażając zgodę na skazanie bez rozprawy, godzi się na to, mając na względzie łagodniejsze potraktowanie przez sąd.

Złożenie wniosku o skazanie bez rozprawy w znowelizowanym, aktual-

nie już obowiązującym stanie prawnym jest możliwe w sprawach o wszyskie występki. Organem uprawnionym do wystąpienia z wnioskiem jest prokurator, który może dołączyć do aktu oskarżenia wnioski o wydanie wyroku i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków przewidzianych w kodeksie karnym za przypisany mu występki, bez przeprowadzenia rozprawy, jeżeli okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte. Uzgodnienie może obejmować również poniesienie przez oskarżonego kosztów postępowania.

W kontekście omawianej instytucji należy pozytywnie ocenić sanację omawianej ustawy, która wejdzie w życie 1 lipca 2015 r., w przedmiocie urealnienia gwarancji procesowych pokrzywdzonego w związku ze stosowaniem skazania bez rozprawy. Doprecyzowano przepis art. 343. k.p.k., poprzez dodanie w § 3a nowego zapisu stanowiącego, iż uwzględnienie wniosku o skazanie bez rozprawy jest możliwe tylko wówczas, jeżeli nie sprzeciwi się temu pokrzywdzony należycie powiadomiony o terminie posiedzenia. Dokonano ponadto wyraźnego zapisu w § 3b, że sąd może uzależnić uwzględnienie wniosku od dokonania w nim wskazanej przez siebie zmiany zaakceptowanej przez prokuratora i oskarżonego.

Omawiając zmiany w zakresie skazania bez rozprawy, odnieść należy się także do instytucji skazania bez przeprowadzenia postępowania dowodowego z art. 387. k.p.k. Przepis ten statuuje przywilej złożenia przez oskarżonego wniosku dotyczącego wysokości kary bądź środka karnego, na którego orzeczenie godzi się bez przeprowadzenia postępowania dowodowego. Skorzystanie z tej instytucji przez oskarżonego będzie możliwe w sprawach o wszystkie przestępstwa, a nie jak dotychczas, w sprawach tylko o występki.

UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI STRON PROCESOWYCH

Obok porozumień procesowych ustawa modyfikuje regulacje dotyczące uprawnień stron procesowych.

Przystępując do wskazania materii ustawowej w zakresie uprawnień stron, konieczne jest podkreślenie zmiany związanej z określeniem celów postępowania karnego. W myśl nowej regulacji wyrażonej w art. 2. § 1. pkt 1. k.p.k. celem postępowania karnego jest wykrycie i pociągnięcie sprawcy przestępstwa do odpowiedzialności karnej, a także by osoba, której nie udowodniono winy, nie poniosła tej odpowiedzialności. Znowelizowany

zapis wyraźnie odwołuje się do konieczności udowodnienia sprawcy winy w procesie karnym.

W świetle omawianej problematyki fundamentalne znaczenie ma nadanie nowego sensu zasadzie procesowej *in dubio pro reo* (art. 5. § 2. k.p.k.). W myśl aktualnie brzmiącej regulacji „Niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego”. Po zmianie przepis brzmi: „Wątpliwości, których nie usunięto w postępowaniu dowodowym, rozstrzyga się na korzyść oskarżonego”. Ustawodawca podkreśla tym samym znaczenie postępowania dowodowego. Zatem rolą oskarżyciela, a w sensie materialnym także obrony, będzie powinność usunięcia tych wątpliwości w postępowaniu dowodowym. Nowym brzmieniem art. 5. § 2. k.p.k. ustawodawca przesądza ponadto, iż podlegające rozstrzygnięciu na korzyść oskarżonego wątpliwości dotyczyć mogą jedynie kwestii dowodowych, a nie prawnych, co dotychczas było rozmaicie ujmowane zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie. Zakłada się bowiem, że wątpliwości co do interpretacji prawa muszą być w drodze wykładni usunięte w każdym wypadku, a powinność dokonania tego spoczywa właśnie na sędzi.

Na etapie postępowania przygotowawczego stroną jest pokrzywdzony i podejrzany (art. 229. § 1. k.p.k.). W postępowaniu jurysdykcyjnym pokrzywdzony może wystąpić w roli strony jako oskarżyciel posiłkowy, oskarżyciel prywatny oraz powód cywilny. Z istoty roli, w jakiej występuje w postępowaniu karnym, wynikają jego konkretne uprawnienia. Zgodnie z art. 49. k.p.k. pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. W zakresie definicji pokrzywdzonego został znowelizowany art. 49. § 2. k.p.k., stanowiący, iż pokrzywdzonym może być także niemająca osobowości prawnej:

1. instytucja państwowa lub samorządowa,
2. inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną.

W nowym brzmieniu zaniechano już podziału na instytucje państwowe, samorządowe czy społeczne. Zastąpiono je jednolitym kryterium zdolności prawnej należnej danej jednostce organizacyjnej, niezależnie od tego, czy ma ona charakter jednostki publicznej, społecznej, czy prywatnej. Konsekwentnie został znowelizowany art. 49. § 4. k.p.k., stanowiący, iż w sprawach o przestępstwa, którymi wyrządzono szkodę w mieniu instytucji lub jednostki organizacyjnej, o której mowa w § 2., jeżeli nie działa

organ pokrzywdzonej instytucji lub jednostki organizacyjnej, prawa pokrzywdzonego mogą wykonywać organy kontroli państwowej, które w zakresie swojego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania.

Pozycja pokrzywdzonego w procesie karnym, w tym ułatwienia w zakresie realizacji jego uprawnień jako strony postępowania przygotowawczego, została wzmocniona poprzez wprowadzenie obowiązku poinformowania pokrzywdzonego o uprawnieniach i obowiązkach. Obowiązek pisemnego poinformowania pokrzywdzonego o jego uprawnieniach przed pierwszym przesłuchaniem w postępowaniu przygotowawczym jest obecnie uregulowany w sposób ogólny w § 167. ust. 1. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 24 marca 2010 r. (Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, DzU 2010, nr 49, poz. 296.). Zakres pouczenia został wskazany w art. 300. § 2. k.p.k., który to przepis do czasu nowelizacji zawierał tylko obowiązek pouczenia oskarżonego. W nowym brzmieniu nadanym ustawą, przed pierwszym przesłuchaniem poucza się pokrzywdzonego o posiadaniu statusu strony procesowej w postępowaniu przygotowawczym oraz o wynikających z tego uprawnieniach, w szczególności: do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia i warunkach uczestniczenia w tych czynnościach, określonych w art. 51., art. 52. i art. 315–318. k.p.k., do korzystania z pomocy pełnomocnika, w tym do złożenia wniosku o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu w okolicznościach wskazanych w art. 78. k.p.k. (wyznaczenie na żądanie pokrzywdzonego pełnomocnika z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny), do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego, jak również o uprawnieniach określonych w art. 23a § 1. k.p.k. (mediacja), art. 87a k.p.k. (wyznaczenie pełnomocnika) i art. 306. k.p.k. oraz o obowiązkach i konsekwencjach wskazanych w art. 138. i art. 139. k.p.k. Pouczenie należy wręczyć pokrzywdzonemu na piśmie, który otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem.

Stroną bierną postępowania karnego jest oskarżony, któremu aktualnie przysługuje szereg uprawnień, w tym:

1. prawo do tzw. obrony materialnej, czyli obrony przed zarzutem; prawo do obrony podejrzany realizuje poprzez zapewnione mu w kodeksie postępowania karnego uprawnienia do składania i odmowy złożenia wyjaśnień, wypowiedzania się co do wszelkich kwestii podlegających

rozstrzygnięciu, składania wniosków dowodowych i innych wniosków procesowych (np. o uchylenie środka zapobiegawczego), udziału w czynnościach dowodowych postępowania przygotowawczego oraz w rozprawie i – gdy przewiduje to ustawa – w posiedzeniach sądu oraz zaskarżania orzeczeń i zarządzeń naruszających jego prawa lub szkodzących jego interesom,

2. prawo do obrony formalnej, czyli posiadania obrońcy (wyróżnia się obronę dobrowolną – z wyboru, oraz obowiązkową – obowiązkową, z urzędu – art. 79. § 1. i 2. k.p.k., art. 80. k.p.k., art. 671. § 1., 2., 3. i 4. k.p.k., art. 81. k.p.k.),
3. prawo żądania przesłuchania z udziałem obrońcy (art. 301. k.p.k.),
4. prawo do inicjatywy dowodowej (art. 167. k.p.k., art. 169. k.p.k. oraz 315. k.p.k.),
5. prawo do znajomości zarzutów i ich podstaw faktycznych (art. 313., 314. k.p.k.) oraz aktu oskarżenia z możliwością odpowiedzi na ten akt (art. 338. § 1. i 2. k.p.k.),
6. prawo do nieskrępowanego kontaktu z obrońcą w razie tymczasowego aresztowania (art. 73. k.p.k.),
7. prawo do żądania przesłuchania świadka przez sąd (art. 316. § 3. k.p.k.),
8. prawo do uczestniczenia w czynnościach postępowania przygotowawczego (art. 316. § 1. k.p.k., art. 315. § 2. k.p.k., art. 317. k.p.k.),
9. prawo do zaskarżania decyzji i innych czynności procesowych (art. 302. § 2. k.p.k. i art. 459. § 3. k.p.k. w zw. z art. 465–467 k.p.k.),
10. prawo do uczestniczenia w postępowaniu mediacyjnym (art. 23a k.p.k. w zw. z § 11. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych, DzU nr 108, poz. 1020.),
11. prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim (art. 72. § 1. k.p.k.).

Wspomniany już znowelizowany art. 300. § 1. k.p.k. obejmuje wykaz uprawnień oskarżonego, o których organ procesowy ma obowiązek pouczyć go przed pierwszym przesłuchaniem. Są to uprawnienia do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, do informacji o treści zarzutów i ich zmianach, do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, do korzysta-

nia z pomocy obrońcy, w tym do wystąpienia o obrońcę z urzędu w wypadku określonym w art. 78. k.p.k. (wyznaczenie na żądanie podejrzanego obrońcy z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny), do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego, jak również o uprawnieniach określonych w art. 23a § 1. k.p.k. (mediacja), art. 72. § 1. i k.p.k. art. 301. k.p.k. oraz o obowiązkach i konsekwencjach wskazanych w art. 74., art. 75., art. 133. § 2., art. 138. i art. 139. k.p.k. Pouczenie należy wręczyć podejrzanemu na piśmie. Podejrzany otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem.

Pozytywnie należy ocenić zmiany ustawowe w przedmiocie udostępniania stronom akt postępowania. W myśl regulacji zawartej w art. 156. § 1a k.p.k. stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym w toku postępowania sądowego udostępnia się na ich wniosek akta postępowania przygotowawczego w części, w jakiej nie zostały przekazane sądowi, także w celu utrwalenia ich w postaci elektronicznej.

PRAWO DO OBRONY

Realizacji, również etycznego, modelu procesu karnego służy zasada prawa do obrony (art. 6. k.p.k.). Jak wspomniano, gwarantuje zarówno prawo do obrony w znaczeniu materialnym, rozumiane jako prawo przeciwstawiania się oskarżeniu, roszczeniom cywilnym czy wszelkim uciążliwościom procesowym, jak i prawo do obrony w sensie formalnym, czyli prawo do korzystania z pomocy obrońcy (Hofmański, Sadzik, Zgryzek, 2004, s. 48.). Oskarżony ma zatem pełną inicjatywę dowodową, prawo aktywnego uczestniczenia w czynnościach procesowych, prawo do wnoszenia środków zaskarżania (wywoływanie kontroli instancyjnej), wypowiedzenia się przy okazji prowadzonych czynności dowodowych.

W zakresie prawa do obrony znowelizowane zostały art. 78., 79., 81. k.p.k., a także dodano art. 80a k.p.k. Kierunek proponowanych zmian daje w szerszym niż dotychczas zakresie oskarżonemu możliwość korzystania na etapie postępowania sądowego z pomocy obrońcy. Zmiana ta wynika zarówno z przekazania oskarżonemu większej swobody w zakresie realizacji prawa do obrony, poszerzenia elementów kontradiktoryjności, jak też z konieczności realizacji dyrektyw wynikających z orzecznictwa krajowych i międzynarodowych organów sądowych.

Na etapie postępowania przygotowawczego, o czym stanowi art. 78.

§ 1. k.p.k., podejrzany, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny. Na mocy tego przepisu wyznaczenie obrońcy następuje na wniosek oskarżonego, z uwagi na jego sytuację majątkową. Co istotne, w postępowaniu sądowym wyznaczenie obrońcy z urzędu (w innych przypadkach niż art. 79. § 1. i 2. oraz art. 80. k.p.k.) następować będzie na wniosek oskarżonego, bez związku z jego sytuacją majątkową.

Zmianie uległ ponadto art. 79. § 1. i 2. k.p.k. wskazujący przypadki obrony obowiązkowej. Jak stanowi znowelizowany przepis, w postępowaniu karnym oskarżony musi mieć obrońcę, jeżeli:

1. nie ukończył 18 lat,
2. jest głuchy, niemy lub niewidomy,
3. zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu (*tempore criminis*) wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona; przesłanki obrony obowiązkowej odwołują się do treści art. 31. § 1. i 2. k.k., jako podstawy oceny, czy zachodzą przesłanki wyłączenia lub złagodzenia odpowiedzialności karnej, a nie do pojęcia „poczytalności”,
4. zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu (*tempore procedendi*) lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny; wprowadzone przesłanki służą ocenie możliwości realizacji przez oskarżonego przysługującego mu prawa do obrony w toku postępowania karnego, prowadzenia samodzielnej i efektywnej obrony; celem posłużenia się w tym przypadku przesłankami „samodzielności” i „rozsądnej obrony” było wskazanie na kryteria zobiektywizowane, lecz jednocześnie odwołujące się do pewnego wzorca przeciętnego zachowania, w którym istnieje faktyczna możliwość oceny własnego zachowania i realizacji przyznanych uprawnień.

Niemniej jednak uznając za uzasadnioną opinię biegłych lekarzy psychiatrów, że czyn oskarżonego nie został popełniony w warunkach wyłączenia lub znacznego ograniczenia zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem, i że stan zdrowia psychicznego oskarżonego pozwala na udział w postępowaniu i prowadzenie obrony w sposób samodzielny i rozsądny, sąd orzeka, że udział obrońcy nie jest

obowiązkowy. Prezes sądu albo sąd zwalnia wówczas obrońcę z jego obowiązków, chyba że zachodzą inne okoliczności przemawiające za tym, aby oskarżony miał obrońcę wyznaczonego z urzędu.

Oskarżony musi mieć obrońcę również wtedy, gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę (art. 79. § 2. k.p.k.).

Przypadek obrony obowiązkowej został wskazany także w art. 80. k.p.k. Oskarżony musi mieć obrońcę w postępowaniu przed sądem okręgowym, jeżeli zarzucono mu zbrodnię. W takim wypadku udział obrońcy w rozprawie głównej jest obowiązkowy.

We wskazanych wypadkach, udział obrońcy jest obowiązkowy w rozprawie oraz w tych posiedzeniach, w których obowiązkowy jest udział oskarżonego.

Istotną regulację w zakresie możliwości realizowania prawa do obrony wprowadza art. 80a k.p.k. stanowiący w § 1., iż na wniosek oskarżonego, który nie ma obrońcy z wyboru, prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy wyznacza w postępowaniu sądowym obrońcę z urzędu, chyba że ma zastosowanie art. 79. § 1. lub 2. albo art. 80. k.p.k. W takim wypadku udział obrońcy w rozprawie głównej jest obowiązkowy. Ponadto na wniosek oskarżonego, który nie ma obrońcy z wyboru, prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy wyznacza w postępowaniu sądowym obrońcę z urzędu w celu dokonania określonej czynności procesowej w toku postępowania sądowego.

Celem wskazanych zmian dotyczących zasad wyznaczania obrońcy z urzędu, określonych w przepisie art. 80a § 1. k.p.k., jest rozszerzenie zakresu działania obrońcy, tak by jego udział w postępowaniu sądowym stał się regułą, a nie wyjątkiem. Wprowadzona reguła zapobiegać ma paraliżowi postępowania sądowego lub późniejszemu powoływaniu się na brak możliwości prowadzenia skutecznej obrony i faktyczny brak możliwości korzystania z profesjonalnego zastępstwa procesowego. Jedyłą podstawą odmowy wyznaczenia obrońcy w tym trybie jest funkcjonowanie obrońcy z wyboru albo konieczność wyznaczenia obrońcy z urzędu w trybie art. 81. § 1. k.p.k.

Istotne dla oskarżonego gwarancje procesowe związane z prawem do obrony wprowadza art. 81. § 1. k.p.k., stanowiący, że w sytuacji określonej w trzech przepisach, a więc w:

- art. 78. § 1. (przypomnieć należy, iż jest to sytuacja, w której podej-

rzany niemający obrońcy z wyboru może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny),

- art. 79. § 1. i 2. (przypadki obrony obligatoryjnej),
- art. 80 (przepis statuujący obronę obligatoryjną), a zatem jeśli oskarżony nie ma obrońcy z wyboru, prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza mu obrońcę z urzędu.

Na uzasadniony wniosek oskarżonego lub jego obrońcy prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy może wyznaczyć nowego obrońcę w miejsce dotychczasowego.

Zgodnie z art. 81a § 1. k.p.k. obrońca z urzędu wyznaczany jest z listy obrońców.

Zmiany ustawowe objęły także art. 321. k.p.k. W nowym ujęciu instytucja końcowego zaznajomienia rozumiana jest jako prawo do osobistego przejrzenia akt przez strony, nie zaś zaznajamiania się przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze z treścią zebranych materiałów. Nowa redakcja przepisu stanowi, iż na wniosek podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy lub pełnomocnika o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania prowadzący postępowanie powiadamia wnioskującego o możliwości przejrzenia akt i wyznacza mu termin do zapoznania się z nimi, zapewniając udostępnienie mu akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334. § 1 k.p.k., będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i pouczeniem go o uprawnieniu wskazanym w § 5. tegoż przepisu, co odnotowuje się w protokole końcowego zapoznania się strony, obrońcy lub pełnomocnika z materiałami postępowania. Prokurator może ograniczyć liczbę pokrzywdzonych, którym umożliwi końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania, jeżeli jest to konieczne do zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania.

Nie dokonano zmiany w zakresie terminu zapoznania się stron, obrońcy i pełnomocnika z materiałami śledztwa, który powinien być tak wyznaczony, aby od dnia doręczenia zawiadomienia o możliwości takiego zapoznania się upłynęło co najmniej siedem dni. Nieusprawiedliwione niestawiennictwo podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy i pełnomocnika w wyznaczonym terminie, mimo prawidłowego doręczenia im zawiadomienia, nie tamuje dalszego postępowania.

W terminie trzech dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania strony obrońcy lub pełnomocnicy mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa, a także o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy.

W ten sposób wprowadzono regulacje dotyczące równego traktowania w tym stadium procesu obu jego stron, czyli oskarżonego i pokrzywdzonego, także w końcowej jego fazie. Obie strony mogą także zgłaszać uzupełniające wnioski dowodowe po końcowym zaznajomieniu, co czyni zadość zasadom prawdy i obiektywizmu.

INICJATYWA DOWODOWA

Jeszcze jeden wymiar nowelizacji w mojej ocenie wymaga omówienia. Fundamentalna zmiana dotyczy bowiem art. 167. k.p.k. Aktualnie obowiązujący przepis określa jedynie inicjatywę w zakresie wprowadzania dowodów do procesu. Zaproponowana regulacja nadaje przepisowi nową strukturę, uwzględniającą sposób przeprowadzenia dowodów przed sądem. Według nowego brzmienia przepisu w postępowaniu przed sądem wszczętym z inicjatywy strony, a więc zarówno po wniesieniu publicznego, jak i prywatnego aktu oskarżenia, a także postępowań inicjowanych wniesieniem środków odwoławczych oraz wszelkich wniosków, inicjatywa dowodowa należy do stron, zaś sąd będzie mógł wprowadzić do procesu dowód z urzędu jedynie w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami. W razie niestawiennictwa strony, na której wniosek dowód został dopuszczony, a także w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej.

Proponowany przepis określić można jako radykalny, wprowadza bowiem nowy sposób procedowania w trakcie rozprawy. Aktywność sądu w zakresie poszukiwania dowodów winy oskarżonego ograniczona została do sytuacji wyjątkowych uzasadnionych szczególnymi okolicznościami. Strony postępowania będą musiały wykazać się większą aktywnością w zakresie przeprowadzania dowodów. Obciążenie stron obowiązkiem przeprowadzenia zawnioskowanych przez nie dowodów ma służyć właśnie stymulowaniu ich do uczestniczenia w postępowaniu dowodowym, pod rygorem utraty możliwości przedstawienia sądowi swoich racji.

W kontekście powyższych uwag pamiętać należy, iż przeprowadze-

nie niektórych dowodów jest obligatoryjne (np. dowód z opinii biegłych psychiatrów w sytuacji zaistnienia wątpliwości co do poczytalności oskarżonego). W takich sytuacjach sąd nie może być pozbawiony możliwości przeprowadzenia dowodu w sytuacji pasywności stron. Zakłada się jednak, że w takich sytuacjach sąd będzie mógł uznać, że zachodzi wyjątkowy i szczególnie uzasadniony wypadek. Podobnie, jeśli w postępowaniu wszczętym z inicjatywy strony sąd skorzysta z wyjątkowej możliwości i dopuści jednak dowód z urzędu, sam go w konsekwencji przeprowadzi.

Powyżej wskazany przepis dotyczący przeprowadzania dowodów nie dotyczy innych postępowań przed sądem oraz postępowania przygotowawczego, w tych przypadkach bowiem dowody przeprowadzane są przez organ procesowy prowadzący postępowanie. Nie wyłącza to prawa do zgłoszenia wniosku dowodowego przez stronę.

PODSUMOWANIE

Zagrożenie przestępczością, patologie społeczne i zagrożenia cywilizacyjne jawią się jako główne problemy współczesnego świata. W obliczu istniejących zagrożeń konstytucyjnym obowiązkiem państwa jest powołanie i utrzymanie środków mających na celu ochronę społeczeństwa przed zagrożeniami. Realizacji tych postulatów w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa służy między innymi konstruowanie regulacji prawnych urzeczywistniających idee sprawiedliwości społecznej.

Współczesny proces karny nie jest postrzegany wyłącznie jako droga urzeczywistniania norm prawa karnego materialnego i osiągnięcia sprawiedliwości materialnej. Uznaje się bowiem, iż sposób prowadzenia procesu, rzetelność organów procesowych stanowi wartość samą w sobie. Dlatego też podkreśla się w doktrynie znaczenie tzw. sprawiedliwości proceduralnej. Jej głównym założeniem powinno być przestrzeganie praw oskarżonego i zagwarantowanie mu prawa do uczciwego, rzetelnego orzekania o jego odpowiedzialności karnej. Standardy sprawiedliwości proceduralnej powinny odnosić się także do pokrzywdzonego i innych uczestników procesu karnego. W szczególności zasady procesu karnego uwypuklają najważniejsze momenty procedowania, podporządkowują sobie całe zespoły środków ustawowych, odgrywają szczególną rolę gwarantującą rozpatrzenie sprawy zgodne z modelem procesu obowiązującym w demokratycznym państwie. Stanowią wygodne narzędzie w zestawianiu i porównywaniu ukształtowania poszczególnych instytucji procesowych

i wskazują standardy postępowania wobec uczestników procesu karnego (Wąsek-Wiaderek, 2003, s. 49 i nast).

W niniejszym artykule zwrócono uwagę na różnorodność i zakres przepisów prawa karnego procesowego dotyczących węzłowych uprawnień stron postępowania.

Kierunek zmian w zakresie samego modelu rozwiązań odnośnie do ukształtowania poszczególnych uprawnień stron ocenić należy pozytywnie. Zwłaszcza nowelizacja przepisów w kwestii uprawnień pokrzywdzonego w kontekście informowania go o uprawnieniach czy możliwości zapoznania się z aktami sprawy wyrównuje jego dotychczas ułomną pozycję procesową w stosunku do oskarżonego. W zakresie nowelizacji przepisów dotyczących udziału obrońcy i pełnomocnika z urzędu podkreślić należy aspekt wzrostu kosztów postępowania. Niemniej jednak ich ograniczenie, w czym pokłada nadzieje ustawodawca, wynikać będzie z zaproponowanego modelu zmian, przewidującego zasadniczy wzrost liczby wyroków zapadających w trybach konsensualnych.

Zmiany ustawowe po ich wejściu w życie będą wymagały permanentnej i wnikliwej oceny, tak w przedmiocie funkcjonowania nowego modelu procesu karnego, jak i w kontekście respektowania praw procesowych stron.

REFERENCES:

- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek T. (2011), Kodeks postępowania karnego, tom I, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Sienkiewicz-Małyjurek K., Niczyporuk Z. T. (2011), Bezpieczeństwo publiczne. Zarys problematyki, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Wąsek-Wiaderek M. (2003), Zasada równości stron w polskim procesie karnym w perspektywie prawno-porównawczej, Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

AKTY PRAWNE:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., DzU 1997, nr 78, poz. 483.
- Ustawa z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu, DzU 2010, nr 29, poz.154.

Ustawa z 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym, DzU 2002, nr 113, poz. 985. z późn. zm.

Ustawa z 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, DzU 2007, nr 89, poz. 590. z późn. zm.

Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, DzU 2012, poz. 461. j.t.

Ustawa z 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, DzU 2013, poz. 1247. Pozyskano (26.10.2013) z <http://www.dziennikustaw.gov.pl>

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych, DzU nr 108, poz. 1020.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE:

Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 r.,
Pozyskano: (30.10.2013) z www.bbn.gov.pl

Uzasadnienie do projektu zmiany ustawy kodeks postępowania karnego,
Pozyskano: 23.10.2013 z www.sejm.gov.pl

2

PRAWNO-INSTYTUCJONALNE ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA